

ŐSKORI CSONTESZKÖZÖK VÖRS, MÁRIAASSZONY-SZIGETRŐL

BÁRÁNY ANNAMÁRIA

Kulcsszavak: őskor, csonteszköz, csontkanál, agancskapa, ékszer

Vörs, Máriaasszony-sziget Magyarország délnyugati részén, Somogy és Zala megye határán helyezkedik el. Az É-D irányultságú homokos félsziget a Kis Balaton területén található, csupán néhány méterre emelkedik ki annak öblözetéből.

1990-ben Mógáné Aradi Csilla (SMMI), 1999-ben és 2000-ben M. Virág Zsuzsanna (BTM) és T. Biró Katalin (MNM) vezetésével folytak ásatások.¹

A leletanyag alapján megállapítható, hogy a települést a neolitikumtól fogva a kora középkorig használták. A lelőhelyről előkerült leletek alapján 9 korszakot lehet megkülönböztetni: Starčevo kultúra (kora neolitikum), Lengyel III kultúra (kora rézkor), Balaton-Lasinja kultúra (rézkor), Furchenstich kultúra (középső rézkor), Kostolac kultúra (késő rézkor), Kisapostag kultúra (kora bronzkor), késő kelta- kor, kora római kor, kora Árpád-kor. A Balaton-Lasinja kultúra (rézkor) és a kora Árpád-kor kivétel minden korszakból származik állatcsont- anyag. A vizsgálat egy, az OTKA² által támogatott interdiszciplináris kutatás része.

A területen feltárt 63 objektumból 928 db azonosítható csonttöredék került elő. 44 objektum meghatározott korú, 6 kevert korszakolású volt, 13 szórvány-leletet tartalmazott. A kevert korszakolású objektumok: Starčevo-Kisapostag és Starčevo-Kelta meghatározásúak. A feltárt objektumok legnagyobb hányada Starčevo és Kisapostag korú volt.

A lelőhelyről összesen 7 csonteszköz és 2 ékszer került elő. A megmunkált csontok közül 3 db Starčevo korú, 1 db Furchenstich korú, 5 db Kisapostag korú objektumból származik.

Állatcsont- anyag alapján a Starčevo, Furchentisch, Kostolac és Kisapostag korú objektumok bizonyultak a leggazdagabbnak. A lelőhelyen előkerült állatcsontok 5 háziállatfajtól (82 db, az összes csontanyag 81,8%-a) és 8 vadászott állatfajtól (50 db, összes csontanyag 17,7%-a) származnak. Háziemlősök közül szarvasmarha (*Bos taurus* L.), juh (*Ovis aries* L.), sertés (*Sus scrofa* dom. E.), ló (*Equus caballus* L.) és kutya (*Canis familiaris* L.), vademlősök közül vadló (*Equus ferus gmelini* A.), östulok (*Bos primigenus* B.), gímszarvas (*Cervus elaphus* L.), őz (*Capreolus capreolus* L.), vaddisznó (*Sus scrofa* L.), mezei nyúl (*Lepus europeus* Pall.) és nyest (*Martes foina* Erxl.) került elő. Háziállatok közül a szarvasmarha és a juh, vadállatok közül a gímszarvas és a vaddisznó előfordulása a leggyakoribb (1. táblázat).

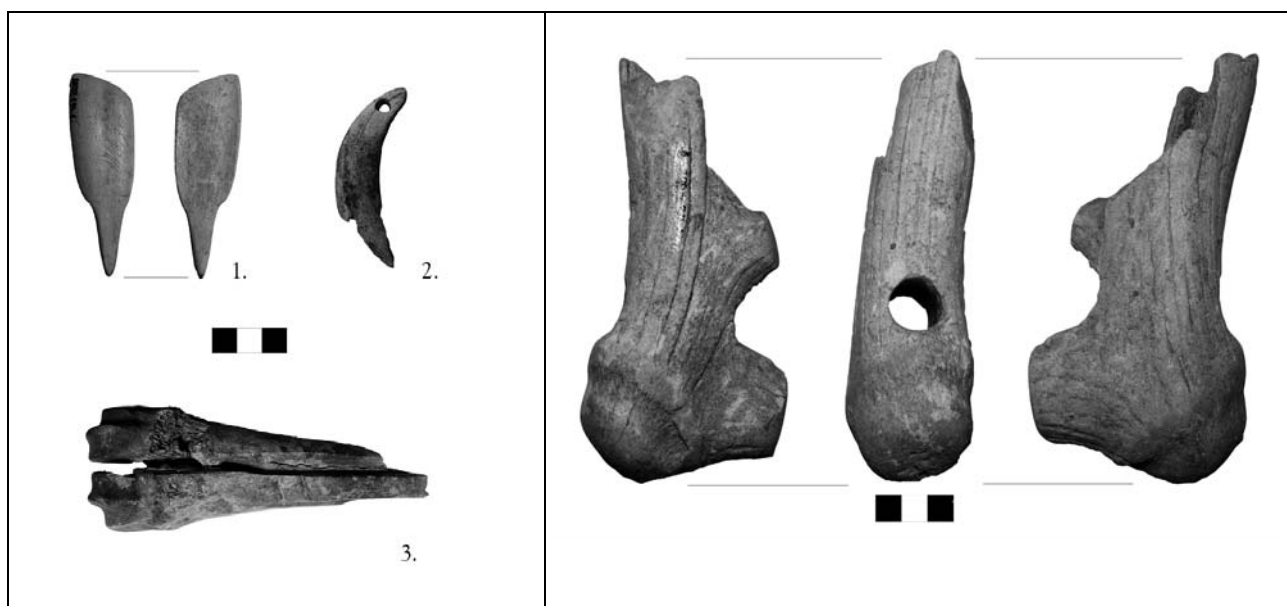
Starčevo korból származó (neolitikus) csonteszközök

Rövidnyelű csontkanál szarvasmarha metatarsusból (2. obj., leltári szám: 2003.194.1, (1/1. ábra)

A csonteszköz szarvasmarha metatarsus középdarabjából készült, legnagyobb hosszúsága 80,5 mm. Az eszköz minden oldalát lecsiszolták. Széles, lapos kanálfejből és hosszúkas, hegyesszögű-háromszög alakú, fogóból áll. A fej aszimmetrikus trapéz alakú, nyéllel szemközi oldalán a csont falát harántirányban levágták, így a kanál fejének élt képeztek. A fej rövidebb oldalának hossza 43 mm, hosszabb oldalának hossza 51 mm, szélessége 25 mm, vastagsága 4 mm.

¹ KALICZ-T. BIRÓ-M. VIRÁG 2002.

² OTKA T-046297

1. ábra: Vörs, Máriaasszony-sziget. Starčevo korból származó csonteszközök. 1. Rövidnyelű csontkanál, 2. Ékszer (amulett), 3. Csonteszköz nyersanyag

Fig. 1.: Vörs, Máriaasszony-sziget. Bone tools from Starčevo Culture. 1. short handled bone spoon, 2. Jewel (amulet), 3. Bone tool material.

2. ábra: Vörs, Máriaasszony-sziget. Furchenstich korú agancskapa.

Fig. 2.: Vörs, Máriaasszony-sziget. Antler hoe from Furchenstich Culture.

A fej felső, homorú oldala peremes. A fej felső oldala érdes, alsó oldala sima, fényes, felületén harántirányú párhuzamos karcolások figyelhetők meg.

Ékszer (amulett) sertés agyarból (9. obj. felett, leltári szám: 2003.199.1, 1/2. ábra)

Az amulett egy nőstény egyed alsó szemfogából (caninus inferior) készült. Legnagyobb hosszúsága 59,5 mm, legnagyobb szélessége 15 mm, vastagsága 10 mm. A fog felülete csiszolt, koronája csorba, gyökere lateromedialis irányban fűrt, a lyuk átmérője 4 mm.

Eszköz nyersanyag gímszarvas metatarsusból (19/a obj., leltári szám: 2003.198.1, 1/3. ábra)

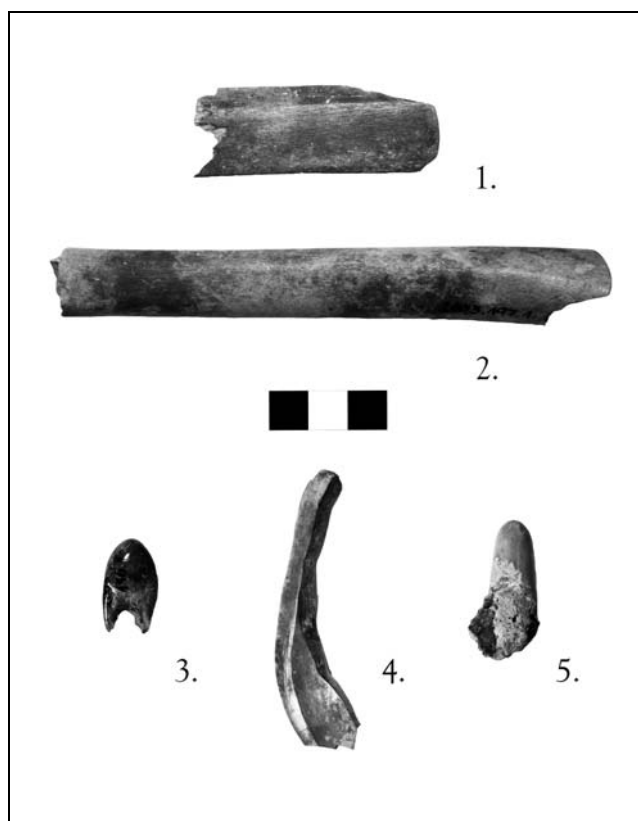
Gímszarvas jobboldali metatarsus distalis vége. A töredék hossza 114 mm, a distalis végdarab szélessége 44,5 mm, mélysége 30,5 mm. A csont medialis oldalán hosszirányban futó mély faragás, vésés nyoma, majd abból merőleges irányú, sekélyebb vágások láthatók. A mély vésések, vágások a készülő eszköz kialakítására szolgáltak.

A metatarsus dorsalis sulcusában vékony, hosszirányú karcolás figyelhető meg. A csont barnás elszíneződésű, matt felületű.

Furchenstich (középső rézkor) korból származó csonteszköz

Agancskapa gímszarvas agancsból (62. obj., leltári szám: 2003.211.1, 2. ábra)

A kapa jobboldali gímszarvas agancsból készült, hosszúsága 146 mm. A rózsátövet és a rózsát körbevágták és lecsiszolták. Az agancs szemága, jégága és a szár csonkolt és csiszolt. A szár eredéstől mért hossza 121,5 mm. Az agancs szára a használatától hosszában elhasadt, lateralis oldalán harántirányú faragás látható. Az agancs szára a szemág és a jégág között cranio-caudalis irányban fűrt. A lyuk átmérője 17 mm. A szár átmérője 47×38,5 mm, a szemág átmérője 37×27 mm, a jégág átmérője 23×18 mm. Az eszköz világos színű, matt felületű, a szár, az ágak és a rózsátö csonkolásánál használati fény látható.

3. ábra: Vörs, Máriaasszony-sziget. Kisapostag korból származó csonteszközök. 1. Csontsimító, 2. Csonteszköz nyersanyag, 3. Ékszer (amulet), 4. Penge, 5. Csontár-töredék

Fig. 3.: Vörs, Máriaasszony-sziget. Bone tools from Kisapostag Culture. 1. Bone burnisher, 2. Bone tool material, 3. Jewel (amulet), 4. Blade, 5. Bone awl fragment.

Kisapostag (kora bronzkor) korból származó csonteszközök

Csontsimító szarvasmarha bordából (II. szelvény, 16. obj., leltári szám: 2003.207.1, 3/1. ábra)

Szarvasmarha bordatöredék, alsó vége ívesre csiszolt. Töredék hosszúsága 60,5 mm, szélessége 22 mm, vastagsága 5,5 mm. A csont barnás színű, matt felületű, a csiszolt végen használati fény látható.

Irodalom:

KALICZ, N.–BIRÓ, K.–M. VIRÁG, Zs.

2002 Vörs, Máriaasszony-sziget. *Régészeti Kutatások* 1999 15-26.

Eszköz nyersanyag juh tibiából (16 és 26. obj. között., leltári szám: 2003.197.1, 3/2. ábra)

Juh baloldali tibia középdarabja. Töredék hosszúsága 132 mm, a középdarab szélessége 16,5 mm, mélysége 12 mm. A csont a proximális végdarab alatt keresztirányban vágott, csiszolt. Distalis végdarab törött, rajta fekete elszíneződés látható. A csonton egyéb megmunkálás nyoma nem látható.

Zománc penge vaddisznó agyarból (2001/1. árok, leltári szám: 2003.208.1, 3/3. ábra)

Vadkan alsó szemfogából (caninus inferior) készült penge. Az eszköz hosszúsága 66,5 mm, szélessége 15,5 mm, vastagsága 2,5 mm. Az agyazománc belső felülete csiszolt, fényes, rajta vékony, hosszú, párhuzamos karcolásnyomok figyelhetők meg. A penge éle a használatától tompa.

Ékszer (amulett) gímszarvas szemfogból (II. szelvény 26. obj., leltári szám: 2003.196.1, 3/4. ábra)

Gímszarvas felső szemfogból („grandli”-caninus superior) készült ékszer. A fog hosszúsága 20 mm, szélessége 12 mm. A fog koronája csorba, gyökerét átfúrták, a lyuk átmérője 3,5 mm. A fog sötétbarna színű, fényes felületű.

Csontár- hegy töredék (80. obj., leltári szám: 2003.195.1, 3/5. ábra)

Metapodiumból készült, minden oldalán csiszolt eszköz-töredék. A töredék hosszúsága 24 mm, szélessége 11 mm. A töredék világosbarna színű, fényes felületű.

Köszönetnyilvánítás

Köszönettel tartozom T. Biró Katalinnak és Vörös Istvánnak értékes tanácsaikért és segítségükért.

1. táblázat: Vörs, Máriaasszony-sziget. A lelőhelyen talált állatcsontok fajonkénti és koronkénti eloszlása.

Table 1.: Vörs, Máriaasszony-sziget. Distribution of the animal-bone material in pieces and percentage.

Korok	Starčevo (neolitikum)		Furchestich (kp. rézkor)		Kostolac (késő rézkor)		Kisapostag (bronzkor)		Egyéb		Kor nélkül	Összes	
Állatfajok	db	%	db	%	db	%	db	%	db	%	db	db	%
Szarvasmarha	82	34,2	4	5,7	33	24,4	150	44,4	28	25,0	20	317	34,2
Juh	76	31,7	9	12,9	81	60,0	51	15,1	18	16,1	11	246	26,5
Sertés	30	12,5			19	14,1	105	31,1	22	19,6	2	178	19,2
Ló					2	1,5	8	2,4	1	0,9		11	1,2
Kutya	1	0,4					6	1,8				7	0,8
<i>Háziállatok összesen</i>	189	78,8	13	18,6	135	100,0	320	94,7	69	61,6	33	759	81,8
Vadló	2	0,8										2	0,2
Őstulok	1	0,4					1	0,3				2	0,2
Gímszarvas	7	2,9	50	71,4			7	2,1	4	3,6		68	7,3
Őz	7	2,9					1	0,3				8	0,9
Vaddisznó	2	0,8	2	2,9			2	0,6	35	31,3		41	4,4
Mezei nyúl									1	0,9		1	0,1
Nyest	1	0,4										1	0,1
Hal	30	12,5	5	7,1			5	1,5	1	0,9		41	4,4
<i>Vadállatok összesen</i>	50	20,8	57	81,4	0		16	4,7	41	36,6	0	164	17,7
Madár	1	0,4					2	0,6				3	0,3
Kétéltű									2	1,8		2	0,2
Összes	240	100,0	70	100,0	135	100,0	338	100,0	112	100,0	33	928	100,0

PREHISTORIC BONE TOOLS FROM VÖRS, MÁRIAASSZONY-SZIGET

ANNAMÁRIA BÁRÁNY

Keywords: *prehistory, bone tool, bone spoon, antler hoe, jewel*

The site Vörs, Máriaasszony-sziget is situated on the territory of the Kisbalaton ('Small Balaton') region rising only some metres from its bay. The excavations was led by Csilla M. Aradi, Somogy County Museum Directorate (SMMI) in 1990, and by Zsuzsanna M. Virág (Budapest Historical Museum (BTM)) and Katalin T. Biró (Hungarian National Museum (MNM)) in 1999 and 2000. The examination presented here is the part of an interdisciplinary research supported by OTKA (OTKA T-046297).

The settlement was in use from Neolithic to the Early Middle Ages. Eight periods can be distinguished on the basis of the available finds: Starčevo Culture (Early Neolithic), Lengyel III Culture (Early Copper Age), Balaton-Lásinja Culture (Middle Copper Age), Furchenstich Culture (Middle Copper Age), Kostolac Culture (Late Copper Age) Kisapostag Culture (Early Bronze Age), La Tène Culture, Late Iron Age, early Árpád Period (Early Mediaeval Age) There are animal bone finds from every period except for the Balaton-Lásinja Culture (Copper Age) and the early Árpád Period.

928 pieces of identifiable bone-fragments were found in 63 features opened up on the territory. The greatest part of the excavated features was of Starčevo and Kisapostag age. The objects of Starčevo, Furchenstich, Kostolac and Kisapostag age proved to be richest in animal bone material.

7 bone tools and 2 jewels yielded from the site. 3 pieces of the worked bones came from Starčevo Culture, 1 piece from Furchenstich Culture and 5 pieces from Kisapostag Culture.

The found animal bones belongs to 5 domestic species (82 pieces, 81,8 % of the total bone material) and 8 hunted species (50 pieces, 17,7 % of the total bone material). Domestic species were cattle (*Bos taurus* L.), sheep (*Ovis aries* L.), pig (*Sus scrofa dom. E.*), horse (*Equus caballus* L.) and dog (*Canis familiaris* L.), hunted animals were wild horse (*Equus ferus gmelini* A.), aurochs (*Bos primigenus* B.), red deer (*Cervus elaphus* L.), roe deer (*Capreolus capreolus* L.), wild boar (*Sus scrofa* L.), hare (*Lepus europeus* Pall.) and stone marten (*Martes foina* Erxl.). Among the domestic animals cattle and sheep, among the wild animlas red deer and wild boar were the most frequent (Table 1.).

Bone tools from Starčevo Culture:

1. Short handled bone spoon from cattle metatarsus (Fig. 1/1.)
2. Jewel (amulet) from pig canine (Fig. 1/2.)
3. Bone tool material from red deer metatarsus (Fig. 1/3.)

Bone tool from Furchenstich Culture:

1. Antler hoe from red deer antler (Fig. 2.)

Bone tool from Kisapostag Culture:

1. Bone burnisher from cattle rib (Fig. 3/1.)
2. Bone material from sheep tibia (Fig. 3/2.)
3. Blade from wild boar canine enamel (Fig. 3/3.)
4. Jewel (amulet) from red deer canine (Fig. 3/4.)
5. Bone awl fragment from metapodial bone (Fig. 3/5.)

